

SZKOŁA MISTRZÓW BUDOWY INSTRUMENTÓW LUDOWYCH

WPROWADZENIE DO PROGRAMU

fot. **Piotr Baczewski** (zdjęcie z warsztatów budowy basów radomskich w ramach I edycji programu „Szkoła mistrzów budowy instrumentów ludowych” w Kuźnicy k. Przysuchy z udziałem Piotra Sikory (mistrz) i Michała Maziarza (uczeń).

- **IDEA I CELE PROGRAMU:**

Program „Szkoła mistrzów budowy instrumentów ludowych” powstał w celu wsparcia procesu nauki i przekazywania praktycznych umiejętności w zakresie technik budowy polskich ludowych instrumentów muzycznych, oraz propagowania wiedzy o ich roli w kulturze na ziemiach polskich na przestrzeni dziejów metodą bezpośredniego przekazu mistrz-uczeń.

Program „Szkoła mistrzów budowy instrumentów ludowych” działa już w wielu innych krajach europejskich, gdzie kultura muzyczna jest wysoko rozwinięta. Choć przybiera różne formy, jego podstawowy cel jest zawsze ten sam – kontynuacja lokalnych tradycji w zakresie technik wyrobu instrumentów, wzbogacona o wiedzę historyczną i miejscowe zwyczaje. W ten sposób program wychodzi naprzeciw zapotrzebowaniu muzyków oraz kapel na instrumenty związane z danym regionem. Zapewniając podstawy do rozwoju twórczości – zaspokajającej potrzeby zróżnicowanego grona krajowych muzyków ludowych – kreuje swoisty „produkt regionalny” stanowiący ważny element tożsamości kulturalnej i narodowej.

Twórcy programu mają nadzieję, że będzie on stanowił zachętę dla młodego pokolenia do poszukiwania Mistrzów oraz nauki tradycyjnych technik budowy instrumentów ludowych, przyczyniając się do upowszechniania i kontynuacji tego cennego i zanikającego fachu.

- **PODSTAWOWE INFORMACJE O PROGRAMIE:**

Dla kogo

Program skierowany jest do instytucji oraz organizacji społecznych i prywatnych zajmujących się kultywowaniem rodzimych tradycji oraz do polskich artystów: Mistrzów-budowniczych instrumentów ludowych i młodych adeptów zainteresowanych zgłębianiem tajników tej dziedziny sztuki.

Tematyka warsztatów

Podczas warsztatów Mistrzowie przekazują umiejętności tradycyjnego wykonawstwa w zakresie obróbki surowców, budowy, konserwacji instrumentów oraz rekonstrukcji i budowy instrumentów ludowych, których tworzenia zaprzestano w XIX i XX wieku. Dzielą się również wiedzą o roli instrumentów ludowych w polskiej kulturze. Jeśli zachodzi taka potrzeba, przy przekazywaniu przez Mistrzów wiedzy i umiejętności pomocą mogą służyć wykładowcy – moderatorzy.

Warsztatom mogą towarzyszyć dodatkowe działania służące popularyzacji postaci Mistrza i tradycyjnych technik budowy instrumentów – organizacja spotkań z artystą w miejscach publicznych, prezentacje wykonanych instrumentów, wspólne koncertowanie itd.

Formuła organizacyjna programu

Możliwe są dwie formy uczestnictwa w programie – poprzez warsztaty grupowe organizowane instytucjonalnie (priorytet I) lub poprzez indywidualne kursy nauki (priorytet II). W ramach programu IMiT dofinansowuje honorarium Mistrza prowadzącego warsztaty i część kosztów organizacyjnych przedsięwzięcia (priorytet I) lub honorarium Mistrza prowadzącego warsztaty indywidualne i honorarium ucznia za wykonanie projektu zbudowanego podczas warsztatów instrumentu (priorytet II).

Dokumentacja

Dokumentacja powinna stanowić ważny element każdego projektu związanego z muzyką tradycyjną, ponieważ utrwalony w ten sposób materiał stanowi cenne źródło informacji związanych z polskim dziedzictwem kulturowym. W przypadku warsztatów organizowanych przez instytucje wymagane jest złożenie do IMiT materiału audio-wizualnego dokumentującego wydarzenie. Sposób opracowania i czas trwania prezentacji nie jest określony, jednak w związku z tym, że materiał zostanie udostępniony na kanale filmowym Instytutu – pełniąc funkcje edukacyjne i popularyzatorskie - szczególnie ważne jest utrwalenie postaci, wiedzy i sztuki Mistrzów budowy instrumentów ludowych. W przypadku indywidualnych kursów nauki dokumentację stanowi projekt – wykonany w formie schematu graficznego i części opisowej – zbudowanego przez ucznia w trakcie warsztatów instrumentu. Projekty te, podobnie jak filmy z warsztatów organizowanych instytucjonalnie, również będą opublikowane na stronie Instytutu w celach popularyzatorsko-edukacyjnych.

fot. **Piotr Baczewski** (zdjęcie z warsztatów budowy basów radomskich w ramach I edycji programu „Szkoła mistrzów budowy instrumentów ludowych” w Kuźnicy k. Przysuchy z udziałem Piotra Sikory (mistrz) i Michała Maziarza (uczeń).

- **EFEKTY REALIZACJI PROGRAMU**

Owoce trzech zakończonych edycji programu (2012-14) jest **13 warsztatów** indywidualnych lub organizowanych przez instytucje, prowadzonych przez **13 mistrzów budowy instrumentów ludowych**, którzy przekazali wiedzę i uczyli budowy takich instrumentów jak: dudy wielkopolskie (typ bukowsko-kościański) i sierszenki dmuchane (Andrzej Mendlewski), dudy wielkopolskie (typ rawicko-gostyński, Michał Umławski), basy radomskie (Piotr Sikora), bębenek biłgorajski (Zbigniew Butryn), cymbały (Marek Kruczek), baraban z talerzem (Jan Wochniak), kozioł biały weselny (Grzegorz Witke), lira korbowa (Stanisław Nogaj, Paweł Kowalcze), Edward Byrtek (dudy żywieckie), Jan Karpiel-Bułęcka (piszczątka bezotworowa), Zbigniew Wałach (róg pasterski, trombita) oraz zółbcoki (Andrzej Czernik-Gracka). W warsztatach wzięło udział łącznie **44 czynnych uczestników**, którzy odbyli ponad **1300 godzin warsztatów**. Zbudowano **15 instrumentów**. Do publikacji IMiT przekazano **10 projektów instrumentów** i **4 filmy** archiwalne z warsztatów dokumentujące warsztaty organizowane przez instytucje.

Filmy i projekty instrumentów dostępne są na stronie internetowej Instytutu Muzyki i Tańca (www.imit.org.pl) w zakładce „**materiały**”. Filmy z warsztatów zamieszczone są ponadto na kanale [YouTubeIMITpolska](https://www.youtube.com/channel/UC...), gdzie znajduje się również multimedialna **PREZENTACJA** efektów programów „Szkola mistrzów tradycji” i „Szkola mistrzów budowy instrumentów ludowych” w latach 2012-2014.

Ze względu na publiczny dostęp do materiałów dokumentacyjnych, poprzez zamieszczanie ich na stronach internetowych Instytutu Muzyki i Tańca, obowiązkiem organizatora warsztatów jest dbałość o jakość merytoryczną i techniczną nadsyłanych nagrań i opisów.

Najpełniejszy spis sylwetek budowniczych instrumentów i wykonawców można znaleźć na stronie www.muzykatradycyjna.pl.

W 2014 roku Instytut Muzyki i Tańca pełnił funkcję **Biura Obchodów Roku Kolberga**. Wszystkie zrealizowane inicjatywy zostały zarchiwizowane na specjalnej stronie internetowej www.kolberg2014.org.pl Jednym z działań długofalowych po Roku było utworzenie w IMiT Pracowni Muzyki Tradycyjnej, w której kontynuowane będą programy i projekty, w tym SMT i SMBiL.

W Roku Kolberga pojawiło się wiele inicjatyw i wydarzeń, zmierzających do jeszcze lepszego poznania i upowszechniania muzyki tradycyjnej. Między innymi, w ramach tych działań na stronie www.instrumenty.edu.pl znajdują się opisy wszystkich instrumentów ludowych. Działanie te kontynuowane będą w następnych latach.

- **ZASADY WSPÓŁPRACY POMIĘDZY PARTNERAMI PROJEKTU:**

Zgłoszenie do udziału w programie składają łącznie organizator warsztatów oraz zaproszony do ich poprowadzenia Mistrz-twórca ludowy (priorytet I) lub artysta – adept nauki budowy instrumentów ludowych wraz z wybranym przez siebie Mistrzem. Jeśli ze względu na wiek lub miejsce pobytu Mistrza uzyskanie jego pisemnego zgłoszenia udziału w projekcie jest niemożliwe, oświadczenie o woli poprowadzenia przez niego warsztatów składa organizator (priorytet I) lub uczeń (priorytet II).

Wyboru projektów wybranych do dofinansowania dokonuje w trybie konkursowym trzyosobowa komisja złożona z ekspertów – przedstawicieli środowiska artystów i badaczy muzyki tradycyjnej oraz reprezentanta IMiT.

W przypadku zatwierdzenia projektu (priorytet I) do realizacji zostanie zawarta umowa – porozumienie pomiędzy organizatorem warsztatów a Instytutem na współorganizację

wydarzenia. W ramach porozumienia organizator warsztatów zobowiązuje się do pokrycia części kosztów organizacyjnych oraz działań promocyjnych dotyczących programu Instytutu, a Instytut – do pokrycia honorarium Mistrza prowadzącego warsztaty i części kosztów związanych z organizacją przedsięwzięcia. Umowa o dzieło z Mistrzem prowadzącym warsztaty zostanie zawarta bezpośrednio przez Instytut. W ramach tej umowy Mistrz udzieli Instytutowi zgody na rozpowszechnianie swojego wizerunku oraz niewyłącznej licencji na czas trwania majątkowych praw autorskich (na różnych polach eksploatacji) do materiału audiowizualnego z przeprowadzonych warsztatów. Zgoda Mistrza związana jest z planowaną przez Instytut publikacją nagranych materiałów z warsztatów oraz chęcią wykorzystywania go w celach promocyjno-informacyjnych dotyczących programu. Po odbyciu warsztatów IMiT prześle instytucji środki na pokrycie części kosztów związanych z organizacją wydarzenia. Podstawą rozliczenia jest wystawiona przez organizatora zbiorcza faktura obejmująca całość przeznaczonych do dofinansowania kosztów. Po zakończeniu warsztatów zostanie wypłacone także honorarium Mistrza. Do rozliczenia projektu niezbędne jest ponadto nadesłanie do Instytutu sprawozdania merytoryczno-finansowego w terminie do 30 dni od daty zakończenia warsztatów oraz stanowiącego ich dokumentację materiału audiowizualnego (w terminie do 60 dni).

W przypadku indywidualnych kursów nauki budowy instrumentu (priorytet II) Instytut zawrze umowę o dzieło z Mistrzem za przeprowadzenie warsztatów oraz z uczniem za wykonanie projektu instrumentu wraz z udzieleniem przez niego niewyłącznej licencji na prawo do publikacji przez Instytut i wykorzystywania w celach informacyjno-promocyjnych wykonanego projektu instrumentu. Honoraria dla Mistrza i ucznia zostaną wypłacone po zakończeniu warsztatów. W terminie do 30 dni od zakończenia warsztatów Mistrz i uczeń zobowiązani są do złożenia rozliczenia merytoryczno – finansowego. Podstawą rozliczenia ucznia będzie ponadto projekt zbudowanego w trakcie warsztatów instrumentu (schemat graficzny i część opisowa), złożony do IMiT w terminie do 60 dni od zakończenia projektu. Warto, aby dostarczonemu projektowi instrumentu towarzyszyła dodatkowa dokumentacja warsztatów, np. zdjęciowa.

- **POLSCY MISTRZOWIE BUDOWY INSTRUMENTÓW LUDOWYCH w Polsce - GDZIE ICH SZUKAĆ**

Pierwsze wieści o budowniczych instrumentów zawierają zapiski z XX-wiecznych badań terenowych i kwerend choćby takich badaczy jak, Adolf Chybiński, Łucjan Kamieński, Jadwiga i Marian Sobiescy, oraz Marian Stoiński, Jan Tacina, i Adam Chętnik, którzy – *summa sumnarum* - eksplorowali niemal wszystkie regiony etnograficzne ziem polskich. Ich dzieło w tym zakresie kontynuowali kolejni badacze i regionaliści, m.in. Piotr Dahlig, Ewa Dahlig-Turek, Janusz Jaskulski, Alojzy Kopoczek, Jarosław Lisakowski, Zbigniew Przerembski, Paweł Szeffe czy Olga Siejna-Bernady. Do wydanych prac ww wymienionych warto zajrzeć (www.kulturaludowa.pl/widok/2070775). Cennym uzupełnieniem może być „Poradnik budowy cymbałów” Edwarda Mojsaka (Gryfino 1994), cymbalisty i nauczyciela rodem z Wileńszczyzny.

W bogatym nurcie festiwali folklorystycznych przełomu XX/XXI w. - cyklicznie bądź okazjonalnie – funkcjonuje kilka konkursów (przeeglądów, warsztatów) dla budowniczych instrumentów ludowych, w skali regionu (Konkurs na Budowę Instrumentów Ludowych im. Jana Kawuloka i Feliksa Jankowskiego – Bielsko-Biała, Regionalny Ośrodek Kultury; Szkoła Suki Biłgorajskiej – Janów Lubelski – <http://www.sukabilgorajska.pl/index.htm>; Ogólnopolskie Konfrontacje Kapel Dudziarskich – Poznań, Wojewódzka Biblioteka Publiczna; Wielkopolskie Spotkania Budowniczych Dud i Kozłów, Poznań-Wielkopolska, Muzeum Instrumentów Muzycznych; Ogólnopolskie Konkursy na Budowę Ludowych Instrumentów Muzycznych - Szydłowiec, Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych). Organizatorzy posiadają informacje o ich uczestnikach.

Najpełniejsze i najbardziej zaktualizowane bazy danych o budowniczych instrumentów ludowych (czasem także historycznych, popularnych czy nawet profesjonalnych) znaleźć można na stronach internetowych:

1/. Stowarzyszenia Twórców Ludowych w Lublinie (od 1998 r. Komputerowa Baza Danych o Twórcach Ludowych – <http://www.zgstl.pl>)

2/. Festiwal „Wszystkie mazurki świata” Warszawa (cyklicznie od 2011 r. prezentacja „targowisko instrumentów”; w tym roku będzie to miało miejsce dnia 12 maja 2012 - <http://www.festivalmazurki.pl/targowisko> - Piotr Piszczatowski - piotr.piszczatowski@festivalmazurki.pl). Podczas jednego dnia, ok. 30 wytwórców (wielu z nich podaje swoje strony internetowe), muzyków bądź wystawców z całego kraju prezentuje „żywą” rekonstrukcją instrumentów dawnych (fidel, klawikord, surdynka), nadal funkcjonujących w muzyce tradycyjnej (lira korbowa, mazanki, suka, basy, dudy, bębenek obręczowy) jak i wyrabianych profesjonalnie, a mających swoje miejsce we współczesnych kapelach ludowych, folkowych czy estradowych (harmonia, flet, katarynka, *nyckelharpa*). Bibliofilom – potencjalnym uczniom oraz obecnym mistrzom – a także mało zorientowanym w tejże dziedzinie, polecam klasyczną „przytulankę na dobranoc”, autorstwa Teresy Lewińskiej pt. „Polskie ludowe instrumenty muzyczne. Katalog zbiorów” (PME Warszawa 2001), która po nabyciu (<http://www.ksiegarnia.meble.pl/inne/art815.html>) może okazać się niezwykle użytecznym (po części aktualnym) kompendium wiedzy. Każdy zainteresowany może uzyskać przekrojowy obraz powstawania instrumentarium muzycznego wsi i miasteczek na ziemiach polskich, w generalnej czaso-przestrzeni XX stulecia. Zakres tematyczny jest imponujący: blisko 700 instrumentów i narzędzi dźwiękowych, od przysłowiowych drobiazgów (gwizdku, kołatki, dzwonki), przez zasadnicze instrumentarium (skrzypce, liry korbowe, dudy, harmonie, trombity, bębny itd.) aż po kompletne warsztaty wytwórców, np. wyrobu harmonii Wacława Nowickiego ze Sławin). Całość „okraszona” nazwiskami uznanych specjalistów i kolekcjonerów (Grażyna Dąbrowska, Maria Frankowska, Adam Glapa, Andrzej Kuczkowski) oraz twórców (Adam Kuchta, Franciszek Modrzyk, Bolesław Olbryś, Jan i Józef Rafalscy i Jan Trzpil), z dokładnym opisem surowców, wymiarami i nazwami

gwarowymi. Znaczna część zbiorów (ok. 1/3) posiada fotografie czarno-białe bądź barwne. Zatem – „szerokiej drogi” w poszukiwaniu swojej ścieżki czeladnika i mistrza budowy ludowych instrumentów na muzycznym gościńcu od „samuśkich Tater” po Kresy i Bałtyk !

Na początek, w swoim regionie, warto skontaktować się z ośrodkami kultury czy muzeami, by przed podjęciem decyzji przyjrzeć się z bliska wybranemu warsztatowi czy konkursowi.

Opracowanie – Janusz Jaskulski, MIM Poznań